

POSTANOWIENIE

28 lutego 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Tomasz Szanciło

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 28 lutego 2024 r. w Warszawie
zażalenia G. W.

na postanowienie Sądu Okręgowego w Bydgoszczy

z 8 listopada 2022 r., II Ca 1091/21,

w sprawie z wniosku R. S.

z udziałem R. S. i G. W.

o zniesienie współwłasności,

**uchyla zaskarżone postanowienie, pozostawiając
rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego
w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 8 listopada 2022 r. Sąd Okręgowy w Bydgoszczy uchylił postanowienie Sądu Rejonowego w Tucholi z 10 sierpnia 2021 r. i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sąd drugiej instancji wskazał, że Sąd Rejonowy nie rozpoznał istoty sprawy, albowiem zakończenie postępowania i wydanie zaskarżonego orzeczenia nastąpiło przedwcześnie, bez należytego wyjaśnienia wszystkich istotnych okoliczności sprawy, zapewnienia uczestnikom postępowania prawa do wyrażenia stanowiska, w tym co do sposobu zniesienia współwłasności i ewentualnych rozliczeń.

Zdaniem Sądu Okręgowego, ponownie rozpoznając sprawę, Sąd pierwszej instancji powinien przede wszystkim jeszcze raz ustalić składniki objęte współwłasnością wnioskodawcy i uczestników postępowania oraz ich wartości, m.in. na podstawie uaktualnionych opinii biegłych sądowych, a następnie dokonać ich podziału z zachowaniem zaleceń przewidzianych w art. 623 k.p.c., przy uwzględnieniu przepisów materialnoprawnych.

Zażalenie na powyższy wyrok złożył uczestnik postępowania G. W., zaskarżając go w całości. Pomimo wskazania błędnej podstawy zarzutu (art. 358 § 4 k.p.c.), z treści zarzutu i zażalenia wynika, że żalący zarzucił naruszenia art. 386 § 4 k.p.c. przez nieprawidłowe zastosowanie i uchylenie zaskarżonego postanowienia, mimo iż Sąd pierwszej instancji rozpoznał istotę sprawy i nie jest konieczne przeprowadzenie postępowania dowodowego w całości.

Powołując się na powyższy zarzut, uczestnik postępowania wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania zażaleniowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zażalenie unormowane w art. 394¹ § 1¹ k.p.c. jest szczególnym rodzajem środka zaskarżenia, nie służy ocenie prawidłowości czynności procesowych sądu odwoławczego podjętych w celu wydania rozstrzygnięcia co do istoty sprawy ani także zaprezentowanego przez ten sąd poglądu na temat wykładni prawa materialnego mającego zastosowanie w sprawie. Kontrola dokonywana przez Sąd Najwyższy w tych granicach nie zmierza ani do oceny zasadności żądania pozwu, ani także apelacji i nie polega na merytorycznym badaniu stanowiska sądu drugiej instancji, co do przepisów prawa materialnego mających zastosowanie w sprawie. Zażalenie na kasatoryjne orzeczenie tego sądu ma służyć jedynie poddaniu kontroli, czy zostało ono prawidłowo wydane. Sąd Najwyższy ocenia, czy stwierdzone przez sąd odwoławczy okoliczności są tymi, które w świetle art. 386 § 2 i 4 k.p.c. usprawiedliwiają wydanie orzeczenia kasatoryjnego, a nie reformatoryjnego, i – w zależności od wyniku – albo oddala zażalenie, albo uchyla zaskarżony wyrok (zob. np. postanowienia SN: z 26 września 2014 r., IV CZ 49/14;

z 2 października 2014 r., IV CZ 54/14; z 31 stycznia 2018 r., I CZ 8/18; z 22 października 2020 r., IV CZ 63/20; z 16 maja 2023 r., III CZ 124/23).

Uchylenie wyroku przez sąd odwoławczy połączone z przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji może nastąpić w razie nierozpoznania istoty sprawy przez ten sąd albo gdy wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości, ewentualnie zachodzi nieważność postępowania (wówczas dodatkowo znoszone jest postępowanie w zakresie objętym nieważnością). Podstawą wydania zaskarżonego wyroku była ta pierwsza przesłanka.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazano wielokrotnie, że nierozpoznanie istoty sprawy, w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c., jest wadliwością rozstrzygnięcia polegającą na wydaniu przez sąd pierwszej instancji orzeczenia, które nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, bądź zaniechaniu zbadania przez ten sąd materialnej podstawy żądania albo merytorycznych zarzutów stron z powodu bezpodstawnego przyjęcia, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie (zob. np. postanowienia SN: z 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 22; z 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00; z 19 czerwca 2013 r., I CSK 156/13; z 25 czerwca 2015 r., V CZ 35/15; z 7 kwietnia 2016 r., II CZ 6/16). Nierozpoznanie istoty sprawy zachodzi także w przypadku dokonania przez sąd pierwszej instancji oceny prawnej żądania bez ustalenia podstawy faktycznej, co wymagałoby poczynienia kluczowych ustaleń po raz pierwszy w instancji odwoławczej; w takiej sytuacji uzasadnione jest uchylenie orzeczenia ze względu na respektowanie uprawnień stron wynikających z zasady dwuinstancyjności postępowania sądowego (zob. postanowienia SN: z 5 grudnia 2012 r., I CZ 168/12, OSNC 2013, nr 5, poz. 68; z 23 września 2016 r., II CZ 73/16; z 24 stycznia 2017 r., V CZ 92/16).

Rozpoznanie istoty sprawy wymaga zawsze prawidłowego zidentyfikowania jej przedmiotu; bez tego zabiegu nie jest możliwe dokonanie oceny żądania pozwu w płaszczyźnie prawa materialnego. Nie jest możliwa zaś ocena tego przedmiotu w sytuacji, gdy uzasadnienie zaskarżonego orzeczenia uniemożliwia prześledzenie

rozumowania sądu pierwszej instancji (zob. postanowienie SN z 19 stycznia 2018 r., I CZ 145/17).

Podkreślenia także wymaga, że do nierozpoznania istoty sprawy dochodzi, gdy sąd pierwszej instancji nie zbada materialnej podstawy żądania lub merytorycznych zarzutów strony, bezpodstawnie przyjmując, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie. Typowym przykładem sytuacji tego rodzaju jest oddalenie powództwa z powodu błędnego uznania, że dochodzone roszczenie jest przedawnione (zob. postanowienie SN z 9 listopada 2012 r., IV CZ 156/12) albo nie przysługuje powodowi lub przeciwko pozwanemu, jeżeli nie zostało to poprzedzone merytorycznym rozważeniem przesłanek dochodzonego roszczenia. Nierozpoznanie istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. oznacza niewyjaśnienie i pozostawienie poza oceną sądu okoliczności faktycznych stanowiących przesłanki zastosowania normy prawa materialnego, będącego podstawą roszczenia (zob. wyrok SN z 11 marca 1998 r., III CKN 411/97; postanowienie SN z 7 listopada 2013 r., V CZ 52/13).

Analiza uzasadnienia zaskarżonego wyroku prowadzi do wniosku, że Sąd Okręgowy niewłaściwie zinterpretował przesłanki orzeczenia kasatoryjnego ujęte w art. 386 § 4 k.p.c.

W pierwszej kolejności wskazania wymaga, że w procedowanej sprawie Sąd pierwszej instancji rozpoznał istotę sporu zaistniałego pomiędzy stronami, skoro przeprowadził postępowanie dowodowe, ustalił stan faktyczny, a także zastosował określone w treści motywów rozstrzygnięcia normy prawa materialnego. Sąd Rejonowy przeprowadził bowiem postępowanie dowodowe, co dało mu asumpt do ustalenia wskazanych w treści postanowienia składników majątku wspólnego, dokonał także ich podziału oraz stosownych rozliczeń z tego tytułu. W tej sytuacji nie ma podstaw do uznania, że Sąd ten nie rozpoznał istoty sporu lub postępowanie dowodowe należy przeprowadzić w całości. Potrzeba ewentualnego uzupełnienia ustaleń i przeprowadzenia oceny stanu faktycznego przy zastosowaniu określonych przepisów materialnoprawnych nie wymaga natomiast przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości, a jedynie jego uzupełnienia i dokonania ponownej subsumpcji. Nie ma podstaw do stawiania tezy,

że postępowanie dowodowe w zakresie składników objętych postanowieniem wydanym przez Sąd Rejonowy nie zostało przeprowadzone w sposób kompletny. Jeżeli jednak Sąd Okręgowy uważał, że Sąd pierwszej instancji nie dokonał podziału wszystkich składników czy też katalog tychże składników nie został wyczerpany, to może przeprowadzić uzupełniające postępowanie dowodowe lub dokonać analizy zebranego już w sprawie materiału dowodowego i ustalić, czy w istocie katalog ten nie jest pełny.

Należy również wyjaśnić, że wbrew twierdzeniom Sądu Okręgowego przesłanki przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości nie wyczerpuje potrzeba uzupełnienia postępowania dowodowego (*in casu* przeprowadzenia dowodu z uzupełniającej opinii biegłego sądowego), które nie wykracza poza zakres kompetencji sądu odwoławczego wynikający z obowiązującego modelu apelacji pełnej, w którym postępowanie przed sądem drugiej instancji ma charakter merytoryczny i jest kontynuacją postępowania pierwszoinstancyjnego (zob. np. postanowienie SN z 27 maja 2022 r., III CZ 178/22).

Sama zatem kwestia zmiany wartości nieruchomości objętych majątkiem wspólnym nie może stanowić wystarczającej podstawy do uznania, że Sąd pierwszej instancji nie rozpoznał istoty sprawy. Niejednokrotnie wydłużony czas postępowania prowadzonego w przedmiocie podziału majątku wspólnego związany jest z koniecznością nie tylko ustalenia składników majątku wspólnego, ale także ustaleniem transferu nakładów, jak również, co najistotniejsze, dokonaniem podziału majątku wspólnego i określeniem należnych spłat. Może to skutkować tym, że w trakcie postępowania nastąpi znaczna zmiana wartości składników majątku wspólnego, jednakże, jeśli Sąd Okręgowy uznał, iż taka sytuacja ma miejsce w procedowanej sprawie, to zgodnie z powyższymi rozważaniami nic nie stoi na przeszkodzie, aby dopuścić dowód z uzupełniającej opinii biegłego sądowego.

Przeprowadzone postępowania przed Sądem pierwszej instancji może oczywiście budzić wątpliwości pod kątem jego pełnej rzetelności, może także zostać przeprowadzone bez należytej staranności lub zawierać w sobie istotne braki. Nie można także wykluczyć, że Sąd Rejonowy pominął pewne okoliczności

istotne dla rozstrzygnięcia sporu, niemniej jednak nie świadczy to o nierozpoznaniu istoty sporu. Nawet bowiem uznając, że postępowanie nie zostało przeprowadzone w sposób pełny, to z pewnością Sąd ten odniósł się do wniosku, który zainicjował postępowanie, odniósł się także do stanowisk stron, co skutkowało wydaniem postanowienia o określonej treści. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wielokrotnie wyjaśniano, że podstawy uchylenia wyroku nie stanowią niedokładności postępowania, polegające na tym, że sąd pierwszej instancji nie wziął pod rozwagę wszystkich dowodów, które mogły służyć do należytego rozpoznania sprawy lub nie wyjaśnił wszystkich okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia (zob. m.in. postanowienia SN: z 29 kwietnia 2015 r., V CZ 16/15; z 26 czerwca 2015 r., I CZ 45/15; z 27 listopada 2019 r., I CZ 79/19; wyrok SN z 28 lutego 2017 r., I CZ 27/17).

Odnosząc natomiast do problematyki wydania przez Sąd Rejonowy wyroku na posiedzeniu niejawnym, zaznaczenia wymaga, iż możliwość taka wynikała z art. 15^{zza2} ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 i innych chorób zakaźnych i wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, przy czym Sąd Okręgowy nie powiązał postępowania Sądu Rejonowego w tym zakresie z nieważnością postępowania (art. 386 § 2 k.p.c.).

Zaznaczenia także wymaga, że możliwość zakończenia postępowania na posiedzeniu niejawnym została skorelowana z obowiązkiem odebrania od stron lub uczestników postępowania pisemnych stanowisk. W orzecznictwie Sądu Najwyższego reprezentowane jest stanowisko, że instytucja odebrania od stron stanowisk na piśmie ma swój odpowiednik w art. 224 § 1 k.p.c., nieudzielenie natomiast przez sąd głosu stronom przed zamknięciem rozprawy nie prowadzi do nieważności postępowania (zob. m.in. postanowienie SN z 12 maja 2022 r., III UZ 5/22). Skoro zatem nawet sytuacja, w której wydanie wyroku na posiedzeniu niejawnym, bez odebrania od stron stanowisk, nie jest tak daleko idącym naruszeniem przepisów postępowania, aby uzasadniało jego nieważność, to nie sposób stwierdzić, aby rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym wraz z odebraniem stanowisk wyczerpywało także przesłankę nierozpoznania przez sąd istoty sporu. Oczywiście, zgodzić się należy z tym, że rozwiązanie zawarte w powołanym przepisie (już uchylonym) było obarczone licznymi

niedoskonałościami oraz budziło liczne wątpliwości nie tylko stron, ale również sądów, niemniej jednak, skoro ustawodawca dopuścił taką możliwość rozpoznania sprawy, to Sąd pierwszej instancji mógł z niej skorzystać. Chociaż Sąd Okręgowy utożsamiał rozstrzygnięcie przez Sąd Rejonowy sprawy na posiedzeniu niejawnym z nieprzeprowadzeniem pełnego postępowania dowodowego, to sama kwestia przeprowadzenia rzetelnego postępowania dowodowego przez Sąd pierwszej instancji pozostawała kwestią ocenną. A jak była o tym mowa, jeżeli Sąd Okręgowy uważał, że postępowanie dowodowe zostało przeprowadzone w sposób niepełny, to był władny je uzupełnić.

Należy przy tym zaznaczyć, że poza kognicją Sądu Najwyższego w postępowaniu zażaleniowym pozostaje zbadanie, czy w istocie wszystkie składniki wskazane w treści postanowienia Sądu Rejonowego należą do majątku wspólnego stron. Sąd Najwyższy nie jest także uprawniony zweryfikować na tym etapie postępowania prawidłowości wartości zasądzonych spłat. Kwestie te mogłyby zostać zbadane w przypadku złożenia przez strony skargi kasacyjnej.

Reasumując, uznać zatem należy, że Sąd Rejonowy rozpoznał istotę sporu, natomiast to, czy uczynił to prawidłowo, powinien zająć się Sąd Okręgowy. Odmienne ocena prawna, nawet jeśli łączy się z potrzebą poczynienia uzupełniających ustaleń, nie upoważnia do przypisania sądowi pierwszej instancji nierozpoznania istoty sprawy, a dowodzi jedynie, że – zdaniem sądu drugiej instancji – istota sprawy została rozpoznana nieprawidłowo. W takim zaś wypadku sąd drugiej instancji zobowiązany jest naprawić dostrzeżone wadliwości i należycie zastosować prawo materialne (postanowienie SN z 6 lutego 2018 r., IV CZ 108/17).

Z przytoczonych względów, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 zw. z art. 394¹ § 3 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji postanowienia, pozostawiając rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie (art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c.).

[SOP]

[a!]

